

Ancuța Mărieș

RĂSCOALA
HAIDUCILOR
(O poveste din Țara Silvaniei)

Roman
Prima parte

Editura
NEUMA
2026

Toate evenimentele care au tulburat în 1700 comitatul Crasna, din provincia Transilvania a Imperiului Habsburgic, nu au început de la mândrul căpitan Kratz, reprezentantul împăratului, nici de la bătrânul comite Boer Ferencz, care de treizeci de ani conducea comitatul, nici de la judecătorul Szeredai, căruia îi plăceau cadourile.

Sigur că fiecare dintre ei a avut o contribuție, dar cel care a făcut primul pas a fost un copil. Dacă în ajunul Crăciunului acest băiat ar fi stat acasă, nimic din cele ce au urmat nu s-ar fi întâmplat. Dar colinda, prietenii și frumusețea Crăciunului au exercitat asupra lui o atracție irezistibilă.

Pe mijlocul cerului, pe cărarea stelelor se rostogoleau cirezi de nori, întunecând cu burțile lor de cerneală noaptea de Ajun, cea luminată pe dinăuntru, deși întunecoasă pe dinafară. Căsuțele din sat purtau cușme grele de nea, iar sub albastrul lor închis fiecare fereastră lucea. Căci în acea seară orice om, cât de sărac, tot pune pe masă câte-un cozonac și cârnați și slănină. Și fiecare gospodină se grăbea să termine cu toate, pentru că, în curând, în întregul sat, copiii aveau să vină la colindat.

Pe ulița înzăpezită, ducându-și steaua cu doi clopoței limpezi, apărură cel dintâi colindător: un băiat de vreo doisprezece ani care pășea nerăbdător. Purta o cușmă brumărie, nouă. Deschise poarta de lemn și intra în curte, dar pe el câinii nu-l lătrară. Negru și Suru îl întâmpinară cu bucurie sărind pe lanțurile lor și dând din cozi. Băiatul călcă apăsător ca să-i cadă neaua de pe încălțări. Și astfel, tropăind tare, urcă treptele de piatră până în tindă. Ajuns la ușa cea de lemn strigă:

- Slobodu-i a colinda?

- Slobod, dară! se auzi din casă vocea dulce-a unei mame. Gazda tocmai băga-n cuptor ultima tavă de colaci. Copiii se-mbulziră la ușă în chiote de bucurie. Era prima colindă și ei deja știau, după glas, cine-i colindătorul. Așa se zice din străbuni, că-i cu noroc în seara de Crăciun să-ți treacă prima dată pragul un băiat.

Ușa se deschise cu un scârțâit chinuit și băiatul intra astfel în casă, unde căldura intensă îl îmbujoră de îndată. Își sprijini steaua bine, apoi, cu fața radiind începu să colinde. Avea o stea din stinghii de lemn articulate care se strângea și se întindea spre copii. Iar ei îl priveau cu ochii larg deschiși.

Familia se opri din lucru, căci așa se cădea, să asculte cu toții colinda, împreună.

Colinda se încheie cu mulțămitura. Acum trebuia plătită. Mama, tânără, cu părul împletit în două cozi aurii pe care le răsucise într-un coc, la ceafă, ca să nu o încurce, alege din tavă un colac fierbinte, care i se păru ei mai frumos.

- Da' ce stea ai! se apropie tatăl cu un zâmbet care îi dezvăluia până și măselele. Dă, numa'?

Când tatăl luă steaua în mâini, copiii năvăliră asupra ei, mai ales cel mic, strigând cât putea de tare. Tatăl ridică steaua și duse degetul la buze:

- Șșș! Gata! Filip! Ți-am spus să nu mai strâgi așa. Aveți răbdare.

Mama se aplecă până la nivelul ochilor băiatului și îi dădu colacul. Mireasma lui fierbinte îi făcu pe amândoi să zâmbească. Băiatul luă colacul care îl frigea la degete și de îndată mușcă din el, așa fierbinte cum era.

- Mulțumesc frumos, lele Ană, spuse băiatul cu gura plină. Lași copiii să vină cu mine la colindat?

Un zâmbet cald îngustă ochii albaștri ai Anei.

- Hai, șezi un pic la noi și mănăc liniștit! Îi lăs, Aleisucă, de bună seamă. Da' să grijești de ei.

- Griesc, încuviință băiatul, ocupat cu îmbucătura prea fierbinte și prea bună.

- Da' faină căciulă ai!

- Îi nouă, molfăi băiatul aruncând o privire îngrijorată, căci tatăl și copiii se jucau cu steaua lui în țipetele clopoțelilor. Filip avea o voce care-i acoperea pe toți.

- Tu, cât ești de mic, da' ai o gură... cât o șură! îl ridică tatăl în brațe pe Filip săltându-l până la grinda casei. Făcuse asta ca și fetele să se poată juca puțin cu steaua lui Aleisa.

- Da' știi că ești greu?!

Filip își scufundă cu nesaț degetele în mustățile și barba tatălui său, așa cum făcea de când era încă un prunc, și râse pe înfundate.

- No, vă duceți la corindă cu Aleisuca? Își puse mama mâinile în șolduri, înnebunită de zbierătele clopoțelilor și forfota care se crease la ea în casă.

- Daaa! strigară copiii asurzitor, făcând-o pe Ana să își ducă mâinile amândouă la urechi. Anicuța începu să sară și să cânte ritmic.

- Da' am vrut io să mă duc cu ei la colindat! spuse Todor.

- Tu trebe să lipești covata și să-mi ajuti! îi întoarse Ana o privire pătrunzătoare. Că, iată, vin colindătorii și noi nu suntem gata cu toate! Numa' să te fâști di p-aci ți gându'! Todor clipi repede:

- Te ajut, cum nu!

Îl lăsă pe Filip din brațe.

- No, hai de-l încălță pă fecioru-to, învață-l să-și pună obielele, că are patru ani și-ar trebui să știe! Nu tăt io să le fac pă tăite¹ și să vă slujesc pă tăț'!

- No, hai, Filip, să te-ncałțe ticu!

- Așe! încheie Ana apăsă. Că io mai am treabă. Iulică, Anicuță, încălțarea!

- Unde-s obielele² mele?

- Unde ți le-ai pus! răspunse Ana apăsă, scoțând și cealaltă tavă din cuptor cu un ștergar, ca să nu se ardă.

- Da' străițile³?

Ana trânti pe masă tava care o ardea prin ștergar și fugi să deschidă lădoiul. Căută răscolind tot ce pusese acolo împăturit cu grijă. Scoase două trăistuțe vechi. Le scutură un pic și fugi să le dea fetelor, urmărită de privirile calme ale băiatului care stătea la masă și molfăia încet colacul cel fierbinte.

- Și io? strigă Filip.

- Tu când îi mai crește.

Filip scoase un urlat sonor, prelung și începu să plângă. Tatăl său îl înghionti:

- Taaaci, că te-oi duce călare pă Mugur! Hai să-ți spui. Voi meret' înainte...

¹ tăite - toate (regionalism)

² obiele - fâșii de pânză albă care serveau ca ciorapi. Se înfășurau pe picior înainte de a încălța opincile

³ straiță - traistă (regionalism)

- Da' io-n ce pui merele mele? strigă Filip tare.

- Filip, vorbi fiica cea mai mare, în straița me'.

- No, așe, spuse Ana luând colacii fierbinți din tavă ca să nu se ardă. Întâlni privirea lui Aleisa care mânca liniștit, la masă, tovărășie ținându-i căciula cea nouă și frumoasă. Atunci, un colac mai năzuos sări din tavă, dar băiatul îl apucă înainte de a trece peste marginea mesei și îl opri, apoi își frecă mâna de haine pentru a alunga senzația de arsură. Ana încuviință dintr-o privire scurtă.

- Gata, spuse tatăl. Băiatul se ridică de la masă și își potrivea căciula pe cap. Todor îi dădu steaua zâmbind, iar el așteptă ca tatăl să deschidă ușa. Scârțâitul ei se întinse printre clinchetele clopoțelilor ca un șirag de pocnituri. Frigul năvăli înăuntru, iar Aleisa ieși în fruntea copiilor și sunetul clopoțelilor se estompă scăpând în golul nopții de Crăciun.

- Nu uitați, strigă Ana, Aleisa intră primul! Ați înțeles?

Un cor de voci încuviință degrabă. Ana ieși după ei în aerul înghețat:

- Aleisucă, să ai grijă!

- Fii pe pace, lele Ană! se auzi de la poartă.

- Să mergeți și la Taica! Și să nu stați mult!

Copiii fugeau deja pe uliță în strigăte de bucurie. Ana se întoarse înfrigurată în căldura casei și scârțâitul ușii așternu liniște deodată peste căminul ei.

- Bărbate, du-te până-n pod, adu niște slănină și unge ușa asta.

- Amu, amu! se grăbi Todor către cămară culegând de pe masă lumânarea.

- Și, dacă tot te duci în pod, adu și niște cârnaț', să pun la prăjit.

Todor încuviință. Deschise ușa de la cămară dând întunericul la o parte cu lumina cea pâlpâitoare.

- Și când vii, adu-mi și lespede, se uită Ana după el bănuitoare, căci el închisese ușa.

Îl auzi încuviințând. Zăbovea. Ana se ocupa de cozonac. Se uită la ușa camării și își îngustă ochii pentru că nu-l auzea urcând în pod.

- Todore?

- No, no, no, nevastă, că n-am dat în cap la nime'!

- Să nu cumva să-ndrăznești!

Todor puse ușurel paharul cât un degetar înapoi pe policioară și se șterse pe mustăți înghițind arsura.

- Tu, da-i sara de Crăciun! Nici în sara asta nu mă leși să beau on păhăraș de pălincă?

- Ai venit cu toate cele?

- Amu, amu!

Todor urcă în pod ținându-se cu o mână de fușteii scării. Era frig și mirosea a fum. Agățată-n cui, masca de drac pe care Todor abia aștepta s-o poarte din nou îi râdea. O luă din cuiul ei, râzând la rândul său, și și-o potrivi pe cap. Mirosul ei vechi îl învălui. Puțin mai era până la Anul Nou! Se mișcă încolo și-ncoace dansând cu masca după un ritm numai de el știut, care îl umplea de nerăbdare și de încântare:

- Bum, bum, bum! Tum, tum, tum! șopti în mască, să nu-l audă nevasta. Dar ea părea să aibă un simț anume prin care știa că el se simte bine. Desigur, îl folosea ca să-i strice momentele:

- No, ai venit?

- Amu, amu!

Își dădu jos masca și o așeză la locul ei, unde avea de așteptat numai câteva zile. Și apoi Todor avea să-i dea viață din nou, avea să alerge cu ea alături de ceilalți bărbați din sat cu care avea să bea în voie, numai ei, râzând liberi pe Poduri, departe de ochii femeilor înainte de a sări peste foc. Todor își pregătise niște cimilituri bune. Abia aștepta să le răcnească de pe deal, la Vili-Vili. Așa, cu fața ascunsă în spatele măștii, nimeni n-avea să-l cunoască și tot satul urma să râdă în hohote.

Deschise ușa afumătorii. Se uită la firele de cârnați și luă două. Mușcă o îmbucătură zdravănă ca să alunge din stomac arsura pălincii. Buni cârnați mai ieșiseră, Doamne!

- No, și lespede? Își puse Ana mâinile în șolduri dinaintea lui, când Todor, ajuns în casă ridică firele de cârnați cu un zâmbet până la măsele.

- Ce lespede?

- Nu Ț-am zîs să aduci lespede din cămară? Și slănină, să ungi ușa, ai adus?

- Ioi, femeie, d-api-mi dai prea multe de făcut deodată! Crezi că io le poci⁴ ține minte așe?

Se întoarse repede în cămară.

- Bine că nu uiți numele cailor, mormăi Ana învelind cozonacii fierbinți în ștergare.

Todor o auzi și se încruntă simțind cum se aprinde pălınca-n el. Și în loc să pună mâna pe lespede puse iarăși mâna pe păhărașul mic, de sticlă. Și mai aruncă unul pe gât, ca să nu fie singur cel dintâi.

- Todore! strigă Ana.

Todor înghiți:

- Unde-ai pus lespede?

- Unde-ai bătut tu cuiu' s-o agăț, mai știi?

*

- *Scoală gazdă din pătuț⁵,*

Florile dalbe! – răsuna tinda preotului din sat de glasurile subțiri, aidoma clopoțeilor. Cele cinci fiice ale popii fugiră la ușă, cea mai mică deschise și îi trase înăuntru pe copii, la căldură.

- *Și ne dă un colăcuț,*

Florile, florile dalbe!

Fata mai mare închise ușa în urma copiilor, să nu vină frigul, și toate cinci cântară împreună cu ei. Colinda prinse altă putere. Iar Aleisa desfășură steaua cea minunată care se apropia și se depărta de gazde.

- *Că mămuca n-o făcut,*

Florile dalbe!

Nimeni nu băgă în seamă copitele cailor, aliniați doi câte doi, care călcau ulița înfigând cuiele potcoavelor în fața ei albă și nici făcliile care fluturau umbre lungi, tremurătoare pe gardurile și pe casele ninse, gonind întu-nericul cel înaripat unde îngerii și demonii se întâlneau, deopotrivă, în mare taină.

⁴ poci - pot, de la verbul a putea.

⁵ Textele cântecelor de stea sunt compuse ulterior perioadei în care se desfășoară acțiunea romanului, respectiv anul 1700. Utilizarea lor aici servește unor scopuri artistice și estetice.

Și nimeni nu auzi câinele care lătra întărâtat. Rând pe rând, câinii din fiecare curte se alăturară. Tot mai mulți și tot mai mulți, unii răgușiți, alții hămăind ascuțit acoperind tot mai îndepărtatele colinde spuzite de clopoței. Căci așa era întâmpinat căpitanul Kratz, poreclit Vârcolacul. El trecea prin sat întocmai ca un lup: nepăsător la hămăitul potăilor, căci le putea sfășia, fără regret, într-o clipită.

- Când fărin-o căpătat,

Florile dalbe,

Covata i s-o crepat,

Florile, florile dalbe.

L-o sfădit mama pă tata

Florile dalbe

Di ce n-o lipit covata...

Preoteasa împărți copiilor mere și îi dădu lui Aleisa un colac împletit, iar fetele îi petrecură:

- Mulțumim pentru colindă! Să mai veniți pe la noi!

- Negreșit! Mulțumim că ne-ați primit! strigă Aleisa încercând să acopere lătratul câinelui adăugat peste larma pe care o făceau câinii în tot satul, inclusiv acasă la Ana și la Todor, unde Suru și Negru săreau pe lanțurile lor repezind guri deschise asurzitor.

- No, ungi țâțâna anul ăsta, bărbate?

Pălpăirea torțelor prin fereastră încruntă sprâncenele lui Todor. Întotdeauna când trecea patrula se gândea la căpitanul acela și avea o strângere de inimă. Din pricina lui își vânduse calul cel mai drag. Sigur că Ana jubilase. Simți mânia cum îl împunge în inimă.

- Todore?

- Mă duc după prunci, mormăi Todor.

Mânia trecu și în inima Anei:

- Deci nu ungi țâțâna anul ăsta. Pă cine așteptăm? Hm? Pă domnul țării? Todor n-o privi. Își aruncă pe umeri în grabă haina mițoasă de lână.

- Să vie cu corinda, sau ce? se îndreptă el spre ușă cu pași apăsăți.

- Numa' nu te duci după el!? gesticulă Ana larg cu amândouă mâinile.

Todor se răsuci spre ea:

- Ne certăm în sara asta, Ană? Ne certăm cum trebe? Îi sara de Crăciun.

- No, na cușma! Și nu te-ntoarce din drum, că nu-i a bună.

Potrivindu-și cușma pe cap Todor se repezi afară din curte. Ana se uită după el cum iese scârțâind porțița de scânduri și zăpada cu opincile grăbite. Văzu și ea pâlpâirea torțelor pe uliță. Trecea patrula. Caii nechezară din grajd. Doisprezece cai aveau în grajdurile lor! Doisprezece cai pentru care Todor muncea pe rupte lăsând-o pe ea singură cu copiii și pe care nu voia să-i vândă pentru că era un căpos.

- Drum bun! strigă Ana și ușa scârțâi repede, apoi bufni.

Copiii ieșiră din curtea popii vorbind toți deodată. Cel mic aruncă un bulgăre de zăpadă, iar Aleisa râse și se aplecă. Și bulgărele cel jucăuș izbi crupa unui cal. Calul grăbi pasul deodată crezându-se îndemnat, alunecă pe un ochi mic de gheață, se izbi de calul dinaintea lui, se dezechilibra și călărețul în uniformă austriacă se prăbuși din șa direct în șanț bufnind în zăpadă, chiar lângă copii. Iar ei se opriră și când soldatul ridică din zăpadă capul cu o cușmă de nea, copiii îl salutară cu hohote de râs.

- Halt!

Toți caii se opriră. Soldatul se ridică din șanț scuturându-se de omăt și rosti printre dinți niște cuvinte ascuțite într-o limbă care suna ca fierăstrăul. Copiii râseră încă și mai tare.

- Să fugim! zise Aleisa, văzând că soldatul în loc să încalce scoate biciul.

Copiilor le plăcea să facă prostii și numai ca să fugă cineva după ei. O luară la sănătoasa cu toții, prin zăpadă. Doar că Filip era un pic prea mic ca să țină pasul, iar fetele nu-s ca băieții și nu putură fugi tare din cauza fustelor groase.

Să auzi un bici pocnind în seara de Crăciun nu-i mare lucru. Să-l iei pe spate, nici așa nu-i cine-știe-ce prin hainele groase, dar cu fetele-i altă treabă. Ele începură să țipe ca din gură de șarpe.

Însă biciul nu apucă să pocnească a doua oară, pentru că îl prinse o mână de bărbat. Todor. Încrunțat și cu buzele strânse. Pumnul smuci biciul. Soldatul fu smuls de pe picioare și alunecă pe burtă până în fața tatălui. Când ridică nasul însângerat de julitura ghețușului soldatul zări niște opinci mari, pline de zăpadă. Se uită în sus, de-a lungul ițarilor, și zări o

haină mițoasă, albă. Mai sus, o barbă vâlvoi. Cu creștetul până la nori și cu ochii scăpărând, tatăl îl privea de sus în jos.

Văzându-și camardul întins pe jos, a doua oară, de astă dată la picioarele unui sătean amenințător, alți trei soldați descălecară spre a-i veni în ajutor. Îl înconjurară pe Todor și îl loviră împingându-l în șanțul plin de zăpadă. Todor se ridică din șanț cu biciul în mână și cu sângele aprins. Pentru o clipă o văzu dinaintea ochilor pe Ana, îngrijorată, strigându-l pe nume: *Todore, stai blând!* Și își stăpâni puterea care-i cerea să-l trăznească o dată cu biciul pe cel care-l lovise în față. Zvârli biciul în spatele celui care-l pierduse. Numai că-l zvârli cu aceeași putere de trăznet, aprinsă de mânie. Mânerul îl pocni pe soldat în ceafă. Soldatul se opri. Se frecă în locul unde primise lovitura și scuipă niște vorbe printre dinți. Și, în loc să încalece și să-și vadă de patrularea lor, cătanele se întoarseră asupra lui Todor.

- Fugiți! Fugiți și nu vă opriți până acasă! le împinse Aleisa pe fete punând mâna înghețată a lui Filip în mâna surorii lui mai mari. Să nu te uiți în urmă, îi strigă fetei. Dar el se opri și se uită ascuns în negrul întuneric de care lui nu-i era frică. Pentru că o ascunzătoare bună-i mereu pe placul copiilor, pavază împotriva fricii.

Văzu cum soldații îl bat pe Todor, apoi cum îl leagă și apoi cum căpitanul descălecă, vine și se uită la el, ia biciul și îl mai bate o dată, cu sete. Noroc cu haina groasă! gândi Aleisa.

Văzu apoi cum îl duc pe Todor în urma cailor și asta îi făcu inima să bubuie tare, tare de tot, așa cum se întâmpla când făcea vreo prostie. Todor fusese cel care îl adusese pentru prima oară aici, în sat, cu căruța lui și îngăduise această prietenie între el și copii, o prietenie la care Aleisa ținea mult și pentru care insistase să vină până aici chiar în seara de Ajun, deranjând pe toată lumea.

O rupse la fugă pe urmele copiilor ducând în gâtlej arsura gerului și a plânsului. Clopoței de la stea țipau scuturați fără milă. Ajunse la poarta de scânduri și o împinse cu cotul. Urcă pe treptele de piatră și deschise ușa de la tindă. Și apoi ușa casei scârțâi.

- Lele Ană! Lele Ană!

Aleisa intră în casă de-abia suflând, cu lacrimi răcite în gene și în inimă cu împunsătura otrăvită a unei vinovății neclare.